

Vojnopolitički položaj okupatora i kvislinga i njihovih saradnika krajem 1943. godine

Slavko F. Odić

Razvoj i tok vojnopolitičkih događaja krajem 1943. godine odraz je, s jedne strane, snažnog brojnog i kvalitetnog porasta Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i prerastanja narodnooslobodilačkog pokreta u općenarodni rat, a s druge strane vojnopolitičke situacije u kojoj se našla Njemačka poslije iskrcavanja savezničkih trupa na Siciliji i kapitulacije Italije. Pored ta dva osnovna faktora, značajnu ulogu je imao i sve snažniji uticaj narodnooslobodilačkog pokreta i narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije u susjednim zemljama.

Mada vojnopolitički udarac, koji je Njemačka doživjela kapitulacijom Italije 8. septembra 1943. godine nije doveo do sloma njemačkog južnog i jugoistočnog fronta, on je, ipak, izazvao još snažniju plimu oslobodilačkih pokreta u Jugoslaviji i Albaniji, značajno zaoštrevši teškoće i vojnopolitički položaj Njemačke na Balkanu. Poslije kapitulacije Italije njemačke trupe su na svim odlučujućim pravcima bile prisiljene da se bore sa brojno jakim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, koje su bile dobro naoružane, planski angažovane i na čijem se čelu nalazio u dvogodišnjim borbama i okršajima očeličen, vješt i sposoban starješinski kadar.

Dok su savezničke vazduhoplovne snage sa baza u Italiji pojačale svoju aktivnost protiv glavnih željezničkih raskrsnica, a lake pomorske udarne jedinice koje su operisale na Jadranu u znatnoj mjeri onemogućavale njemački pomorski saobraćaj, jedinice NOVJ, dislocirane duž komunikacija, prijetile su da potpuno ukoče i onemoguće snabdijevanje njemačkih trupa željezničkim i drumskim saobraćajem. Pored toga, kontrolišući prostrane teritorije Jugoslavije, a naročito sirovinska područja, Narodnooslobodilačka vojska je u sve većem obimu onemogućavala Njemačkoj privredno iskorištanje Jugoslavije. A dovoljno je podsjetiti na činjenicu da je Njemačka 25% aluminijuma za svoju ratnu industriju dobivala iz boksita s teritorije Jugoslavije. Na Jugoslaviju je otpadalo 50% cijelokupnog iskopa željezne rudače, koja je s Balkana uvožena u Njemačku (godišnje preko 600.000 tona), zatim 27.000 tona metalnog cinka, oko 45.000 tona bakra, 1.700 tona antimona itd.

Čvrsline garniture u Sloveniji, Srbiji, Crnoj Gori, a naročito u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, totalno diskreditovane u narodu, ne samo da su bile nesposobne da izvršavaju zadatke koje je pred njih postavljao njemački okupator, nego su i egzistirale zahvaljujući isključivo prisustvu njemačkih oružanih snaga. Izvjesno taktiziranje Nijemaca prvih godina okupacije, kome je bio cilj oslobođenje vlastitih snaga za Istočni front i zadatke okupacije u što većoj mjeri prebac na čvrslinge, prešlo je u svoju suprotnost i postalo opterećenje i za njih same, prisiljavajući ih da uzaludno traže nova, radikalnija rješenja. Ali, politički uticaj narodnooslobodilačkog pokreta i snaga njegovih oružanih formacija onemogućavali su u zametku sve njemačke kombinacije i pokušaje stabilizacije čvrsline garnitura i njihovih upravnih aparata. Proces raspadanja i uništavanja svega onoga što je narodima Jugoslavije bilo nametnuto 1941. godine silom oružja bilo je nemoguće zaustaviti.

Zahvaljujući krupnim i uspješnim operacijama NOV u Bosni, Hercegovini i Hrvatskoj u mjesecima koji su prethodili kapitulaciji Italije, te snažnom porastu NOV i političkog uticaja narodnooslobodilačkog pokreta po kapitulaciji Italije i na onim područjima gdje on dotada nije bio masovan i jak, odražavali su se naročito teško na čvrslinšku garnituru u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. O tome je komandant njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa, u svom izvještaju Štabu vojno-upravnog komandanta Jugoistoka za treći kvartal 1943. godine,javlja:

»Politička situacija se još više zaoštira, ne samo političkim i vojnim položajem u Italiji i Sovjetskom Savezu, nego i porastom partizanske aktivnosti u zemlji. Čitava teritorija, s izuzetkom većih gradova, smatra se partizanskom teritorijom.

Pacifikacija Bosne i Hrvatske danas se ne može više postići **jedino vojnim mjerama**. Samo odlučnim mjerama, temeljito političkom reformom, može se izmjeniti, u svakom pogledu katastrofalna politička, upravna i privredna situacija zemlje.

S lošom privrednom politikom i ustaškim kursom, vlada je izgubila svaku podršku ne samo pravoslavnog i muslimanskog, nego i vlastitog hrvatskog stanovništva. Stvarna vlast postoji danas još samo u pojedinim većim gradovima. **Državna vlast i državni autoritet** ne postoje više. Komunisti nesmetano ubiru porez u poljoprivrednim rejonima u obliku predaje žitarica. Oni sprovode i analfabetske tečajeve. Na svom području, koje obuhvata čitavu zapadnu i centralnu Bosnu, oni su uspostavili **vlastitu upravu narodnooslobodilačkih odbora**. Ovo su civilni odbori po gradovima i selima, koji su preuzeли općinsku i kotarsku upravu (i privredu također). Treba razlikovati **komunističke vojnopočadinske vlasti** od narodnooslobodilačkih odbora. Vojna vlast u pozadini obuhvata komande područja za jedan ili više upravnih srezova i komande mjesta u većim mjestima i važnijim punktovima. Ovi organi imaju policijske, privredne i zadatke kontrole u pozadini i sprovode regrutaciju za partizane. **Praktički, na prostranom području postoji danas, kako u ravničarskim rejonima tako i u gradovima, sovjetska država**.

Uslijed partizanske aktivnosti na privrednom planu... privreda u Bosni i Hrvatskoj u znatnoj mjeri propada... Partizani su spalili žito djelomično u klasu, a djelomično u snopovima. Vršalice su uništili, a zalihe žita evakuisali ili uništili, da bi spriječili da ono padne u ruke Nijemaca... **Najveći dio žetve ipak je u rukama partizana...**

Stanje željezničkog saobraćaja i dalje se pogoršava uslijed napada i pre-

pada. Miniranja i rušenja željezničkih pruga poslijednjeg mjeseca, u odnosu na prethodni, skoro su se udvostručila. ... I saobraćaj na skoro svim cestama je ugrožen.

Vlada je potpuno podbacila. Odnosi su na **svim** područjima haotični. Prijeti opasnost da komunistički ustanički pokret definitivno preuzme vlast u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i stvori jugoslavensku sovjetsku republiku. Njemačke snage su nedovoljne. Da bi se otklonila opasnost za Njemačku i Evropu, koja se ne može dovoljno ozbiljno sagledati, neophodno je potrebno najhitnije preuzimanje izvršne vlasti i sproveđenje temeljnih reformi na političkom, upravnom i privrednom polju. ... Potrebna je **jedna** čvrsta ruka, koja bi objedinila u sebi svu vojnu, političku i privrednu vlast, a ne duzina ili još više ustanova kao dosada.

Uspjeh se može obezbijediti samo angažovanjem dovjljno jakih snaga.¹⁾

U narednim mjesecima situacija je za okupatora i kvislinge postajala sve teža i Nijemci su najzad bili prisiljeni da otvoreno priznaju da je »dobrovoljna saradnja civilnog stanovništva preduslov za stvaranje i održavanje većih partizanskih jedinica«, da se »novi poredak jugoistočnog prostora, pod njemačkim rukovodstvom, sukobio sa poteškoćama kod velikog dijela stanovništva«, te da su »vješta engleska propaganda, komunistička i nacionalna ideologija i materijalne teškoće dugog rata izazvale nezadovoljstvo.«²⁾ U izveštaju od 1. novembra 1943. godine Vrhovnoj komandi oružanih snaga o situaciji u Bosni i Hrvatskoj komandant njemačkih oružanih snaga na Jugostoku, generalferdmaršal von Weichs pisao je: »Njemačke trupe drže samo uporišta duž obale i važnije ceste i željeznice. Njihove pozadnje i bočne veze stalno su ugrožene i mnogostruku isprekidane. Partizani kontrolišu i registruju sve pokrete trupa. Na prostranom području Bosne i Hrvatske njemačkih trupa uopće nema.«³⁾ Drugo zborni područje NDH, koje je obuhvatalo teritoriju istočno od Moslavacke gore do Zemuna, sjeverno od Save do Drave i južno od Save tuzlanski, dobojski i banjalučki srez, izvjestilo je 28. oktobra 1943. godine da je »Situacija... ozbiljna i pogoršava se iz dana u dan. Neprijatelj svojom aktivnošću, stalnim pritiskom, neočekivanim pokretima i prepadima, ugrožava još postojeća uporišta, te privredno i vojnički značajne saobraćajne puteve. ... Njegove snage svakodnevno jačaju...«⁴⁾ Generalfeld-

¹⁾ Gen. Kdo. Geb. A. K. Verw. Nr. 136/43 geh., H. Q., den 1. Oktober 1943, Verwaltungsbericht für die Monate Juli, August und September 1943 (Vierteljahrsbericht), an Militärsbefehlshaber Südost, Verwaltungsstab.

Dokumentacija korištena za ovaj članak nalazi se u Washingtonu (National Archiv — USA), ali kada sam je koristio nije bila mikrofilmovana (nalazila se u Alexandriji nedaleko od Washingtona) tako da mogu naznačiti samo fondove, a ti su: dokumentacija koja se odnosi na njemački 15. brdski armijski korpus i na 2. tenkovsku armiju. Za ostalu dokumentaciju uvijek sam naveo i fond i arhiv u kojem se nalazi.

Sve u tekstu podvučeno i s razmakom pisano preuzeto je iz originala, ukoliko nije izričito naznačeno da je autor podvukao.

²⁾ Der Oberbefehlshaber Südost, Ia Nr. 075/43 geh. Kdos.—Chefsache, H. Q., den 1. 11. 1943, Beurteilung der Lage im Südostraum Ende Oktober 1943.

³⁾ Vidi pribilješku 2.

⁴⁾ Kroat. II. Generalkommando, Op. Nr. 872/geheim, Brod, den 28. 10. 1943, La-gebeurteilung vom 13. 10. 43 bis 28. 10. 43.

maršal von Weichs ovako ocjenjuje situaciju ustaške vlade: »Izvan Zagreba, gdje su se ustaške vlasti povukle pod zaštitu Poglavnikove tjelesne garde, i izvan dijelova zemlje koje još drže jedinice NDH, ne postoji više nikakav hrvatski državni autoritet... Sa hrvatskim oružanim snagama ne može se računati. One se sve više i više raspadaju. Ovo raspadanje se ne može više zadržati preduzimanjem mjera na planu organizacije i obuke. Hrvatski vojnik više ne vjeruje u hrvatsku državu. Poboljšanje se može očekivati tek onda kada se uspostavi jedan novi hrvatski državni autoritet, to jest, kada se **slomi** Titova vladavina i uspostavi, pod njemačkom zaštitom, **novi poredak.**«⁵⁾ »Partizanski komandant Tito — nastavlja von Weichs — stvorio je unutar Nezavisne Države Hrvatske **sovjetsku državu**, koja raspolaže dobrom civilnom upravom. **Oružane snage** su procijenjene na 100.000 ljudi, a formirane su zasada u 20 divizija i 14 samostalnih brigada.«⁶⁾

Po kapitulaciji Italije došlo je do snažnog porasta narodnooslobodilačkog pokreta i u nekim krajevima gdje je pokret Draže Mihailovića, uz podršku okupatora, privremeno bio preovladao, kao što je bio slučaj u Crnoj Gori i Srbiji. Međutim, po kapitulaciji Italije, dijelovi 2. udarnog korpusa nanijeli su odlučujuće udarce četničkim snagama i četničkoj politici u Crnoj Gori, razbili četničke jedinice i oslobodili prostrano područje Sandžaka i sjeverne Crne Gore i doveli u krizu četničku organizaciju na ovom prostoru. O tome govori izvještaj majora Perhineka, delegata četničke Vrhovne komande za Crnu Goru i Metohiju, upućen Draži Mihailoviću prvi dana novembra 1943. godine: »U Crnoj Gori smatraju Dražu Mihailovića eksponentom jugoslavenske vlade, čiji je zadatok da emigrante ponovo dovede u otadžbinu i da ponovo uspostavi staru vlast i staro stanje. Svoj opstanak u Crnoj Gori četnici zahvaljuju samo Nijemcima, koji bezobzirnim akcijama uništavaju komuniste. Ovo je žalosna konstatacija, ali istinita. Četničke jedinice pokušavaju, nastupajući u pozadini Nijemaca, da iskoriste njihovu borbu protiv komunista.«⁷⁾

U okviru općih planova Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije Vrhovni komandant je i poslije kapitulacije Italije izričito naglašavao odlučujući značaj Srbije. U Srbiji se »...mora riješiti pitanje uređenja Jugoslavije uopće, a londonske izbjegličke vlade i kralja posebno. Tome sada treba potčiniti sve lokalne interese.«⁸⁾

Rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta je, uporedo s pripremama za prenošenje težišta narodnooslobodilačkog rata na teritoriju Srbije, najhitnije vršilo i pripreme za donošenje odgovarajućih mjera na političkom planu radi obezbjeđenja dotadašnjih tekovina revolucije i njene konačne pobjede i međunarodnog priznanja.

»U vezi s događajima u svijetu i u našoj zemlji, i pokušaja jugoslavenske izbjegličke vlade i kralja da na prevaran način iskoriste sporazum u Moskvi i dođu u zemlju, potrebno je najhitnije sazvati plenum AVNOJ-a za donošenje važnih odluka« — javlja je Vrhovni štab 5. novembra Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske. — »Pošto situacija ne dozvoljava ni najmanjeg odlaganja, to predlažemo da se još do plenuma obrazuje privremena vlada, koja će

⁵⁾ Vidi pribilješku 2.

⁶⁾ Vidi pribilješku 2.

⁷⁾ Pz. AOK 2, Ic/AO, A. H. Qu.

⁸⁾ VII, Arhiv NOR, br. reg. 4—1, k 119/2, VŠ NOV i POJ, depeša broj 1296, upućena Glavnom štabu Hrvatske 4. 11. 1943. godine u 18,45 sati.

se za sada zvati Nacionalni komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije, a koju bi onda plenum samo potvrdio.⁹⁾

Prostrana slobodna teritorija, koja je u to vrijeme stvorena u sjevernoj Crnoj Gori, Sandžaku i istočnoj Bosni, trebalo je u pogodnom momentu da posluži kao baza za prenošenje težišta ratnih operacija u Srbiju. Planirani prodor jačih snaga NOVJ u Srbiju, Kosovo, Metohiju i Makedoniju, za koje Vrhovni štab, u direktivi Stabu 2. udarnog korpusa, od 6. decembra 1943. godine, navodi da »prestavljuju velike rezervoare za mobilizaciju novih snaga, koje moramo blagovremeno prihvati i zatalasati«,¹⁰⁾ trebalo je da: do prinese organizacionom sređivanju i jačanju postojećih i formiranju novih partizanskih jedinica u tom prostoru i rasplamsavanju narodnooslobodilačkog rata na ovim područjima; razbijanju i uništenju četnika Draže Mihailovića, koji su u Srbiji pretstavljeni snažno uporište kontrarevolucionarne buržoazije u zemlji i njene izbjegličke vlade u inostranstvu; da omogući pružanje »ruke bratskom bugarskom narodu« i uspostavljanje čvršće veze i sadejstva sa albanskim partizanima.

Prema njemačkim podacima, Draža Mihailović je u ovo vrijeme raspolagao u Srbiji sa starješinskim kadrom i štabovima za 22 korpusa, a prema neprovjerjenim njemačkim podacima za još 13 korpusa, ali su ovi korpsi u prosjeku imali 500—1.000 pušaka i nešto malo automatskog oružja, te s obzirom na ovo i loš starješinski kadar, nisu predstavljali ozbiljnijeg protivnika dobro naoružanim i iskusnim partizanskim brigadama i divizijama. U svim sukobima sa jedinicama NOV, prema izvještaju njemačkog Vojno-upravnog komandanta za Jugoistok, četnici su redovno trpili poraze.¹¹⁾ U svojim razmatranjima situacije, krajem oktobra 1943. godine, Nijemci polaze od ocjene da Draža Mihailović »čeka potstrek za aktivnost izvana, i pošto prijeti opasnost da takav potstrek u ovoj godini izostane, pokret se približava krizi. ... (podvučeno u originalu — napomena O. S.) Antikomunistički stav njegovih nižih komandanata i boraca vrlo je problematičan. Raspadanje njegovih redova pod uticajem komunista poprimilo je znatne razmjere. ... On također precjenjuje borbenu spremnost svojih trupa, kao i životnu snagu konzervativnih ideja nasuprot revolucionarnih elemenata.«¹²⁾

Pri svemu tome Draža Mihailović i dalje naređuje svojim potčinjenim komandantima da nastave sarađnju s Nijemicima u borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Depešom od 9. novembra 1943. godine Nikoli Kalabiću, komandantu »Gorske garde Nj. V. Kralja Petra II«, naređuje: »Produžite rad. Dozvoljavam sve moguće prevare samo pametno i bez kompromitovanja.«¹³⁾ Desetog novembra naređuje i Voji Lukačeviću, komandantu Komande Starog Rasa da u borbi protiv NOV sarađuje sa svima koji su spremni da prihvate tu saradnju: »Zbog toga što svu pažnju moramo obratiti na uništenje komunista, zbog toga sve pogodnosti koje nam ostali neprijatelji nude vješto i tajno iskoristiti... kad ponude tajno oružje i municiju primite je...«¹⁴⁾ Pukovnik Dragoslav Pavlović, član četničke Vrhovne komande i ka-

⁹⁾ Vojnoistorijski institut (VII), Arhiv NOR, br. reg. 4—1, k 119/2, depeša Vrhovnog štaba broj 1302, upućena 5. 11. 1943. godine GŠ Hrvatske.

¹⁰⁾ VII, Arhiv NOR, br. reg. 48/1a, k 7a.

¹¹⁾ Panzerarmeeoberkommando 2 Ic/AO, A. H. Qu., den 6. 11. 43, Anlage zu Ic TM vom 6. 11. 43, Mil. Befh. Südost — 4. 11. 43.

¹²⁾ Vidi pribilješku 2.

¹³⁾ SSUP, Arhiv D-30-444.

¹⁴⁾ SSUP, Arhiv, D-29-578.

sniye komandant Komande istočne Srbije, u depeši koju je uputio Mihailoviću 15. novembra 1943. godine, javlja: »Nemački vojni krugovi iz Beograda nude razgovore sa jednim našim licem. Ne tiče ih se ko je to lice, ne traže ni njegovo ime, niti da ima kakav pismeni dokumenat. Žele potpunu diskrekciju. Traže red i mir, a nude oružje, spremu i municiju. Dozvoljavaju napade na folksdobjere i Ruse emigrante. Oružje bi mogli predavati na taj način, da mi napadamo njihove jedinice i razoružavamo, pa da ih puštamo. Ovo bi imalo da zna samo jedno Vaše lice.«¹⁵⁾

Poslije ovoga, Mihailović je uputio u Beograd na pregovore sa Nijemcima kapetana Mitića. O tome govori potčinjeni Dražin komandant Dušan Radović u depeši upućenoj Draži 18. novembra 1943. godine: »Kapetan Mitić, presvučen u civilno odelo, viđen je u Užicu sa Nemcima. Posle u jednom nemačkom automobilu otišao kako kažu u Beograd kamo ga Vi šaljete radi hvatanja neke veze i sporazuma. Ova se vešt širi naglo.«¹⁶⁾

Na drugoj strani Nijemci su otvoreno priznavali da je »**uticaj komunizma u Srbiji u porastu**«, da »organizacioni nedostaci, prije svega nepostojanje krupnijih vojnih formacija, još onemogućavaju veći uticaj i posljedice«, ali da su i u ovom pogledu, »prema sigurnom izvoru«,¹⁷⁾ »mjere pomoći u toku«, da su »sve češća i sve žešća krvava obračunavanja između pristalica Mihailovića i partizana, naročito u srednjoj i istočnoj Srbiji«, te da »Mihailović zbog toga već traži vezu sa njemačkim komandama, da bi se spasio ispred komunističkih snaga.«¹⁸⁾ I Vojno-upravni komandant Jugoistoka izvještava u novembru 1943. godine da »pod pritiskom sve jačeg ugrožavanja Srbije sa strane crvenih, počinje ubrzano prikupljanje svih nacionalističkih elemenata s osloncem na okupacione vlasti. Mihailovićev pokret ... koncentriše snage za borbu protiv komunista. U jugozapadnoj Srbiji opći zajednički cilj već je doveo i do formalnog sporazuma da se jednoj većoj Mihailovićevoj vojnoj formaciji za jugozapadnu Srbiju i Crnu Goru obezbijedi pozadina i pomoć u borbi protiv komunista, kao i da se razmijene oficiri za vezu.«¹⁹⁾ Nikola Kalabić je sklopio 27. novembra 1943. godine sporazum sa Nijemcima, s kojim se obavezao na zajedničke operacije pod njemačkom komandom protiv NOV, kao i na to da će hapsiti i predavati njemačkoj policiji sva lica sumnjiva za pripadnost narodnooslobodilačkom pokretu. Za uzvrat Nijemci su se obavezali da će snabdijevati četničke jedinice municipijom.²⁰⁾

¹⁵⁾ SSUP, Arhiv, D-XXXIX-10958.

¹⁶⁾ SSUP, Arhiv, S-X-49.

¹⁷⁾ U originalu »sichere Quelle«. Ovo je oznaka za informacije koje potiču iz dešifrovanih depeša Vrhovnoga štaba i drugih štabova Narodnooslobodilačke vojske. Ova informacija se odnosi na naredbu Vrhovnoga štaba Glavnom štabu Srbije o formiranju divizija u Srbiji.

¹⁸⁾ Vidi pribilješku 2.

Veze Draže Mihailovića sa Nijemcima potječu još iz 1941. godine, kada je on uspostavio sa njima vezu i 13/14. novembra sastao se u Divcima, kod Valjeva, s predstavnicima generala Böhme-a, zapovjednika i komandujućeg generala u Srbiji, od kojih je tražio municiju za borbu protiv partizana. Krajem 1943. godine Draža ponovo »traži vezu« radi dogovora o zajedničkoj borbi protiv NOVJ u novonastaloj situaciji, što ne znači da je između ova dva datuma bio bez te veze.

¹⁹⁾ Militärbegehrshaber Südost, Abt. Ia Nr. 1778/43 geh., H. Qu., den 22. 11. 1943. Lagebericht für den Beteiligungsbereich Serbien für die Zeit vom 16. 10. — 15. 11. 1943.

²⁰⁾ Abkommen zwischen Militärbefehlshaber Südost, vertreten durch Rittmeister Fürst Wrede, und dem Četnikverband des Hptm. Nikola Kalabić unter Zustimmung des Oberst Jevrem Simić, Inspekteur der DM-Četniks, vertreten durch Oblt. Mijatović, Belgrad, den 27. November 1943.

Kad su se Šibenska i Trogirska brigada 4. operativne zone NOV Hrvatske, krajem septembra 1943. godine, prebacile na Brač (na Pelješcu se u to vrijeme nalazio Južnodalmatinski partizanski odred), a 4. krajiska i 9. dalmatinska divizija, te 3. krajiska i Splitska brigada na Dinaru, odakle su izvršile pokret, napale i zauzele Livno i Duvno i zatim jačim snagama nastavile da vrše pritisak na neprijateljske snage duž komunikacije Livno—Travnik, Nijemci su to ocijenili kao pokušaj Vrhovnoga štaba da obezbijedi vezu sa obalom radi snabdijevanja jedinica NOVJ sa strane saveznika. S obzirom na to, te činjenicu da su dešifriranjem depeša Vrhovnog štaba saznali da operacijama NOV, koje su se u to vrijeme odvijale u Bosni, »Tito lično rukovodi«, što je, po njemačkom shvatanju, samo ukazivalo »na značaj koji im Tito pridaje«, te da se »vjerovatno radi« o namjeri Vrhovnoga štaba da težište operacija prenese na teritoriju Srbije i tamo zada odlučujući udarac Mihailovićevim četnicima i Nedićevim vojnim formacijama, njemačka komanda je izvukla zaključak da »sada glavna opasnost prijeti iz Hrvatske«, da je »Tito najopasniji protivnik« i da »crvene snage namjeravaju da preko Drine prodru u Srbiju« i tako prenesu težište operacija na onaj dio Balkana koji je vojnostrateški predstavlja za Njemačku najosjetljiviji prostor.²¹⁾

Nijemci su se posebno plašili eventualnog usklađivanja operacija albanских i grčkih partizanskih snaga sa jugoslavenskim pod Titovom komandom. »Moramo računati sa stavljanjem svih komunističkih snaga pod Titovu komandu. Postoje znaci za ovakav razvoj.²²⁾ S tim dobijaju i snage u Grčkoj veći značaj ... U vezi s ovim nastupanje komunističkih snaga u Grčkoj i Albaniji zasluzuje pojačanu pažnju. ... Tako dugo dok one dejstvuju bez međusobne veze i bez veze sa Titom, mogu im se suprotstavljati, aktivno vođenom odbranom, teritorijalne posadne trupe. Obuhvati li ih Tito, predstavljajuće one pojačanje opće boljševičke opasnosti na Jugoistoku«,²³⁾ na kojem su već i onako bile ozbiljno ugrožene njemačke pozicije, i za koje je i generalfeldmaršal von Weichs javljao: »Moramo priznati da se neprijatelj na Balkanu učvrstio« i da ga »moramo potući prije nego što budemo prisiljeni da glavninu trupa povučemo za odbranu obale.«²⁴⁾ Osim pojačanog dejstva avijacije i eventualnih akcija komandosa, Nijemci nisu u ovo vrijeme računali na veće angažovanje saveznika na Balkanu. »Ako moskovski razgovori, ili neочекivani uspjesi neprijatelja u južnoj Italiji, ne dovedu do potpuno novih odluka, operaciju protiv jugoistočnog prostora treba očekivati tek u proljeće 1944. godine«²⁵⁾ — bio je zaključak njemačke komande, iz kojega se nametao i slijedeći: »Ovo vrijeme se mora iskoristiti za izgradnju odbrambenog pojasa na obali i za raščišćavanje unutrašnje situacije.«²⁶⁾ »Ne uspijemo li na rednih mjeseci da odlučujuće oslabimo snage koje Titu obezbeđuju vlast na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske, koja je u raspadanju, doći će do organizacionog jedinstva svih komunističkih ustanika na čitavoj teritoriji Jugoistoka, i biće neizvodljiva odbrana jadranske obale protiv velikog napada koji očekujemo.«²⁷⁾

²¹⁾ Vidi pribilješku 2.

²²⁾ Nijemci su ovakav zaključak izveli na osnovu nekih depeša Vrhovnoga štaba, koje su dešifrirali.

²³⁾ Vidi pribilješku 2.

²⁴⁾ Vidi pribilješku 2.

²⁵⁾ Vidi pribilješku 2.

²⁶⁾ Vidi pribilješku 2.

²⁷⁾ Vidi pribilješku 2.

»U narednim zimskim mjesecima ne radi se više o opstanku Hrvatske, Crne Gore i Albanije, nego o stvaranju ili uništenju boljševičkog ratnog potrošta na čitavom Jugoistoku, neposredno na granicama Reicha. Ishodište ove odlučujuće ratne opasnosti, a samim tim i polazna tačka neophodnih protivmjera, bila je i ostaje NDH. Opasnost se više ne može savladati samo političkim sredstvima. Samo vojne mjere — nesprovodive su sa sadašnjim snagama. One dovode samo do prolaznog i ograničenog olakšanja. Jedini spas je u povezanosti vojnih i političkih mjeru i to u formi direktnog njemačkog angažovanja u vladanju Hrvatskom. Ne iskoristi li se ova mogućnost u toku zime 43/44, tada u proljeće 1944. neće postojati ni obalski front spremjan za odbranu, ni pozadina koja će omogućavati snabdijevanje obalskog fronta i privođenje pojačanja. ... Za takvo njemačko angažovanje potrebne su odlučne i radikalne političke mjerne, s ciljem da se stvari nova državna tvorevina.²⁸⁾ Možda bi se ona (ta nova država — napomena O. S.) još mogla stvoriti u obliku njemačkog kontrolnog sistema. Ali, preuslov za to je uništenje Titovih snaga sa dovoljnim vlastitim vojnim snagama i potpuno zaposjedanje čitave zemlje s njemačkim trupama. Čišćenje kojem ne slijedi trajno zaposjedanje, nije osnova za potrebnii krajnji uspjeh.²⁹⁾

Na vanredno tešku situaciju u koju je došao kvislinški upravni aparat u tzv. NDH, a s njim i njemačke okupacione trupe, Vrhovna komanda njemačke oružane sile ukazala je i Ribbentropovom Ministarstvu inostranih poslova, tražeći istovremeno od komandanta oružane sile na Jugoistoku i njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj Edmunda Glaise-Horstenaua mišljenje da li je bolje zavesti vanredno vojno stanje na čitavoj teritoriji NDH ili pojačati napore na izgradnji i jačanju Pavelićevih oružanih snaga, te da li bi postojeće njemačke oružane snage mogle obezbijediti sprovođenje planiranih mjeru s izgledom na uspjeh.³⁰⁾

Generalfeldmaršal von Weichs je 22. oktobra zamolio Horstenaua da mu najhitnije dostavi svoje mišljenje u vezi sa zahtjevom Vrhovne komande.³¹⁾ Glaise-Horstenau je o ovom pitanju razgovarao 23. oktobra 1943. godine i sa generallajntantom Hermanom Förtsch, načelnikom Štaba grupe armija F.³²⁾ Glaise-Horstenau je bio protiv zavodenja vanrednog stanja, predloživši da se Hrvatska, Bosna i Hercegovina formalno i nadalje zadrže u okviru NDH, ali da se NDH stavi »pod njemačko starateljstvo«, a u Hrvatsku da se uputi jedan njemački general koji će, kao »opunomoćenik Reicha za Hrvatsku« preuzeti komandu nad svim njemačkim političkim, policijskim i civilnim ustanovama, te kao »teritorijalni komandant Hrvatske« kontrolisati vladu NDH, s tim da se Pavelićeva vlada raspusti i formira nova na, što je moguće široj, osnovi, a sam Pavelić da se odmah povuče u Njemačku »na liječenje«.³³⁾ Međutim, ovaj plan se nije mogao realizovati bez prebacivanja novih njemačkih divizija na teritoriju Hrvatske, Bosne i Hercegovine. I Förtsch i

²⁸⁾ Pod »novom državnom tvorevinom« Nijemci misle na stvaranje nove organizacije vlasti na teritoriji NDH, koja bi obezbijedila neposredni njemački uticaj, pri čemu su neki njemački funkcioneri bili mišljenja da bi status NDH trebalo riješiti slično statusu Bosne i Hercegovine poslije aneksije.

²⁹⁾ Vidi pribilješku 2.

³⁰⁾ OKW/WFSt. Qu. 2. (S) Nr. 006252/43 geh. Kdos. vom 22. 10. 43, Politische Zustände in Kroatien.

³¹⁾ OB SO Ia Nr. 3223/43 geh. vom 22. 10. 1943.

³²⁾ Gespräch Förtsch — Glaise-Horstenau, Notiz, 23. 10. 1943.

³³⁾ Deutscher Bevollmächtigter General in Kroatien, Abt. IIa/Pol. Nr. 0233/43 geh. Kdos., vom 26. 10. 1943.

Glaise-Horstenau su bili mišljenja da se s pojačanjem od tri divizije ne bi mogla obezbijediti ni okupacija ovih teritorija, a kamoli uništenje snaga NOVJ. Situacija na Istočnom frontu, međutim, ne samo da nije dozvoljavala prebacivanje novih njemačkih snaga u Jugoslaviju, nego je prisiljavala njemačku Vrhovnu komandu da i postojeće slabi, izvlačenjem pojedinih jedinica i njihovim prebacivanjem na Istok. Zbog takve situacije nije bilo drugog izbora do podržavati one političke grupe i snage u Jugoslaviji na koje se jedino i moglo oslanjati. U slučaju NDH bili su to ustaše i njihove vojne formacije. Druga alternativa nije postojala. Stoga su i kombinacije s uklanjanjem Pavelića otpale i Njemačka je nastavila s pružanjem pomoći ustaškom režimu, stavljući sve Pavelićeve vojne formacije pod svoju neposrednu komandu. Na ovom planu došlo je i do posjete Pavelićevog ministra i komandanta oružanih snaga generala Navratila Hitleru i Keitelu od 21. do 24. novembra 1943. godine.

U razgovoru sa Hitlerom i Keitelom general Navratil je pokušavao »da dobije pod svoju vojnu komandu ma i najmanje dijelove hrvatskih oružanih snaga«, podylačeći da bi to imalo »odlučujući značaj« za učvršćenje Pavelićevih »oružanih snaga a s tim i države.«³⁴⁾ Hitler, međutim, nije bio voljan da razgovara o ovoj temi. O njegovim brigama i preokupacijama u vezi sa Jugoslavijom, Navratil je u svom dnevniku napravio slijedeću zabilješku: »Hitler je pokazivao veliku brigu za saobraćajne linije koje preko područja Hrvatske vode za Grčku. Naročito je naglasio da su sve njemačke trupe, koje sada brane Balkan, upućene na ove saobraćajne linije. Stoga iste moramo pod svaku cijenu držati otvorenim. 'Partizansko pitanje' i 'partizanski problem' svakako su ozbiljni i zabrinjavajući. Za operaciju u prostoru Sarajeva,³⁵⁾ koja se sada priprema, moramo, štaviše, da uzmemo u obzir i snage iz Crne Gore, Grčke i Albanije i da ih privučemo. Führer je zatim rekao da je video Titovu fotografiju u novinama, primjetivši da je on 'izvanredno markantna ličnost! Na svom terenu, ma šta bilo, Tito drži inicijativu u svojim rukama'.«³⁶⁾

Planiranje operacija protiv Narodnooslobodilačke vojske

Hitler je još 29. oktobra 1943. godine izdao posebnu naredbu o »Jedinstvenom vođenju borbe protiv komunizma na Jugoistoku«,³⁷⁾ a za vođenje političke protivakcije zadužio je Hermanna Neubachera, specijalnog opuno-moćenika Ministarstva vanjskih poslova za Jugoistok, koji je trebao, u tijesnoj saradnji sa njemačkim komandantom oružane sile na Jugoistoku i Vojno-upravnim komandantom Jugoistoka, da »politički organizuje nacionalne anti-komunističke snage u pojedinim zemljama Jugoistoka i politički usmjerava njihovo učešće u borbi protiv komunističkih snaga.«³⁸⁾ Neubacher je dobio

³⁴⁾ Amt Ausland/Abwehr, Ag. Ausland Nr. 1596/43 geh. II B, 26. 11. 1943, Niederschrift über Besuch des kroatischen Kriegsministers General Navratil, bei Chef OKW am 21—24. 11. 1943.

³⁵⁾ Odnosi se na operaciju »Kugelblitz«.

³⁶⁾ Vidi pribilješku 34.

³⁷⁾ Attacheabteilung (H. Qu.), H. Qu. Nr. 1834/43 geh. Kdos., 8. 11. 43, Anordnung des Führers, Betr.: Die einheitliche Führung des Kampfes gegen den Kommunismus im Südosten, Führerhauptquartier, den 29. Oktober 1943.

³⁸⁾ Der Oberbefehlshaber Südost (O. Kdo. H. Gr. F) Ia Nr. 080/43 geh. Kdos., vom. 3. 11. 1943.

neograničenu vlast i u pogledu određivanja i sprovodenja osnovne linije privredne politike na Balkanu, usmjeravajući je i iskorištavajući, naročito s obzirom na ishranu stanovništva, u okvirima borbe protiv narodnooslobodilačkih pokreta.³⁹⁾ On je, s druge strane, nastoao da za borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta i Narodnooslobodilačke vojske stvori zajednički front svih jugoslavenskih »antikomunističkih snaga« koje su na to bile spremne. Da bi ojačao položaj Nedićeve vlade, koja je po njegovoj koncepciji trebalo da bude nosilac objedinjavanja svih protivnika narodnooslobodilačkog pokreta, Neubacher je pokušavao da ostvari federaciju u koju bi, pored Srbije, ušla još i Crna Gora i Sandžak. Mada, s obzirom na zvaničan stav Njemačke prema ustaškoj NDH, nije mogao praviti kombinacije koje ne bi bile u skladu sa spoljnopolitičkom linijom Njemačke prema NDH, Neubacher je održavao vezu sa četničkim pokretom u Hercegovini, čiji je politički predstavnik Todor Perović dolazio u Beograd na razgovore s Rudijem Störkerom, Neubacherovim povjerenikom za veze s četnicima.

Načelnik njemačke vrhovne komande oružane sile generalfeldmaršal Keitel upozorio je posebnim naređenjem od 3. novembra 1943. godine komandanta oružane sile na Jugoistoku, Vojno-upravnog komandanta Jugoistoka i komandanta 2. oklopne armije na tačno izvršavanje Hitlerovog naređenja i na odgovornost koja iz toga proizilazi.⁴⁰⁾

U okviru vojnih operacija na teritoriji Jugoslavije, von Weichs je planirao okončavanje borbi sa 13. (južnodalmatinskom) i 1. dalmatinskom brigadom za Pelješac, koje su bile u toku, a u produžetku ove operacije, planirao je zauzimanje i čišćenje Korčule, potom zauzimanje i čišćenje ostalih jadranskih otoka, na koje je Štab 8. korpusa u toku 16. novembra i narednih dana prebacio 1. brigadu 9. divizije (po povlačenju sa Pelješca) i 11. brigadu 26. divizije (jedan bataljon na Vis, ostale na Hvar), 12. brigadu 26. divizije (na Brač i Šoltu) i 13. brigadu 26. divizije (na Korčulu i Mljet — po povlačenju sa Pelješca). Izvođenje operacije za zaposjedanje otoka von Weichs je planirao tek po dolasku 2. i 3. odreda obalskih lovaca divizije »Brandenburg« iz Njemačke i pošto 264. pješadijska divizija stigne iz Belgije u Hrvatsku i smjeni 114. lovačku diviziju u obalskom području.

Uporedo s operacijama na obali, Weichs je namjeravao da i u ostalim područjima prede »u borbu protiv Tita u velikom stilu, angažovanjem svih raspoloživih rezervi.⁴¹⁾ Prva iz serije operacija »velikog stila« trebalo je da bude operacija »Kugelblitz« (Loptasta munja) protiv 2. i 3. korpusa NOVJ na prostoru istočne Bosne i Sandžaka, s ciljem da se ove snage razbiju i uniše i onemogući njihov prodor u Srbiju, povezivanje i sadejstva sa NOV Albanije; s operacijom »Adler« (Orao) planirao je zaposjedanje obalskog područja Senj—Karlobag, uz istovremeno uništenje snaga NOV na ovom i na području istočno odavde do linije Gospić—Ogulin.⁴²⁾ Pored ovih, planirane su još 2—3 operacije, s ciljem da se uniše snage NOVJ sjeverno od Save, te operacija čiji je cilj bio da se odbace snage NOVJ od komunikacije Split—Livno—Travnik, ili da se ona bar zatvori i onemogući NOVJ da se njome koristi za snabdijevanje. Ali, osnovni problem s kojim se Weichs pri tom

³⁹⁾ Vidi pribilješku 37.

⁴⁰⁾ Vidi pribilješku 38.

⁴¹⁾ Vidi pribilješku 2.

⁴²⁾ Vidi pribilješku 2.

stalno sukobljavao bio je nedostatak trupa, neophodnih za uspješniju borbu protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Stoga je tražio od Vrhovne komande oružane sile da do proljeća ne povlači 3. SS-oklopni korpus iz Jugoslavije, ili, u slučaju njegovog povlačenja, da uputi odgovarajuću zamjenu; da što prije uputi zamjenu za 1. oklopnu diviziju, koja je već bila povučena; da se po okončanju operacija u Sloveniji prebac i njemu potčini 162. turkestanska divizija, kao i da se ubrza upućivanje 901. oklopog grenadirskog školskog puka iz Italije; i na kraju, da se u Jugoslaviju prebac »njamanje tri divizije radi zaposjedanja očišćenog područja«, jer se »već sada može predvidjeti da, unatoč krajnjih naprezanja trupa i iscrpljivanja svih sredstava, uspjeh neće biti potpun ako ne dode do privođenja novih snaga, koje će omogućiti okupaciju očišćenih područja.«⁴³⁾

Međutim, ne samo da nije došlo do prebacivanja novih snaga na jugoslavensku teritoriju nego je naređeno da 3. SS-oklopni korpus sa prištapskim jedinicama i SS-oklopnom divizijom »Nordland«, čije je povlačenje bilo planirano za kraj novembra, »odmah počne s prebacivanjem na Istok.«⁴⁴⁾ Uzaludna su bila sva ubjedivanja da ove trupe nisu »još potpuno obučene«, da im »nedostaju oficiri i podoficiri za teško oružje«, da nedostaje »starješinski kadar i ljudstvo«, da je »nedovoljna oprema«, da »skoro potpuno manjka teško oruđe«, da su trupe »nesposobne za akciju«⁴⁵⁾ itd. Vrhovna komanda je ostajala pri svom zahtjevu da ove snage moraju napustiti Jugoslaviju najkasnije 10. novembra, dozvolivši da se ovaj termin može pomjeriti jedino u slučaju ako do tada ne stignu neophodno potrebna oruđa.⁴⁶⁾ »Divizija 'Nordland' je nepokretna. Ona je upotrebljiva za zadatke obezbjeđivanja i zaštite objekata, ali je nesposobna za borbu. Ubacivanje divizije u borbu doveće do njenog sloma i neizbjegljivih velikih gubitaka u ljudstvu i materijalu. Smatram da je borbeno angažovanje divizije u sadašnjem momentu prosto nemoguće. Ovakva kakva je, ona može preuzeti povećane zadatke obezbjeđenja i eventualno osloboditi za borbu na Istru neke druge sposobnije jedinice« — javlja je komandant 3. SS-oklopog korpusa, SS-general Steiner.⁴⁷⁾ Moleći Štab 2. oklopne armije da ovaj njegov dopis proslijedi Vrhovnoj komandi oružane sile, jer to »smatra svojom dužnošću«, on ponovo podvlači da mu je bilo »naprosto nemoguće da za četiri mjeseca postojeći korpus, koji se sastoji od neznatnog broja starješinskog kadra i 40% germanskih dobrovoljaca, pretvori u veliku borbenu jedinicu, obuči je i osposobi za borbene zadatke.«⁴⁸⁾ U tom pogledu intervenisao je i komandant oružane sile na Jugoistoku von Weichs 3. novembra 1943. godine kod Vrhovne komande: »Rukovodeći borbot protiv partizana na politički izvanredno značajnom području Zagreba, te sjeverno i južno od njega, Štab 3. SS-oklopog korpusa je dosada bio u potpunosti iskoristen... Zadatak 3. SS-oklopog korpusa sada mora da preuzme 15. brdski armijski korpus, koji se, između ostalog, spremao da prebaci svoje komandno mjesto u Bihać; 15. brdski korpus je orijentisan i mora

⁴³⁾ Vidi pribilješku 2.

⁴⁴⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia/Id Nr. 1113/43 geh. vom 2. 11. 43.

OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3562/43 geh. Kdos. vom 8. 11. 43.

⁴⁵⁾ Pz. AOK 2 Ia/Ia Nr. 1493/43 geh. vom 4. 11. 1943.

⁴⁶⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3580/43 geh. Kdos vom 8. 11. 43.

⁴⁷⁾ Gen. Kdo. III. (germ.) SS-Panzer Korps Ia Tg. Nr. 172/43 geh. Kdos., H. Qu., 10. 11. 43.

⁴⁸⁾ Generalkommando III. (germ.) SS-Panzer Korps Ia Tgb. Nr. 942/43. geh., 10. 11. 1943 — 23,15 Uhr.

biti orijentisan preba obali. U najskorije vrijeme biće mu povjerenovo vođenje operacije »Adler«. On zbog toga, vjerovatno, neće moći, s potrebnom temeljitošću i energijom, da istovremeno vodi borbu protiv partizana i na području Zagreba i na području Banjaluke. Komandant Jugoistoka stoga moli da se za dosadašnje komandno područje 3. SS-oklopog korpusa (teritorija južno i jugozapadno od Zagreba, Banija, Kordun i Gorski Kotar — napomena O. S.) dovede neka nova korpusna komanda.⁴⁹⁾

No, sve ovo nije pomoglo. Situacija na Istočnom frontu iziskivala je dovođenje novih snaga i Hitlerova naredba u tom pogledu nije se mogla izmijeniti. Pomjerena je samo termin za kraće vrijeme, zbog potrebe da se ove jedinice snabdiju neophodno potrebnom motorizacijom i oruđima. Trebalo je da korpus, po Hitlerovoj naredbi, počne s prebacivanjem iz Zagreba najkasnije 24. novembra, s tim da motorna vozila i oruđa, namijenjena korpusu, ukoliko ne stignu pravovremeno u Zagreb, budu naknadno upućena direktno na Istočni front, tamo gdje će se korpus nalaziti.⁵⁰⁾ Armijski organi u Zagrebu bili su zaduženi da kontrolisu provođenje ove naredbe.⁵¹⁾ Slično naređenje stiglo je i 14. policijskom puku. Raspoložive snage u Jugoslaviji na taj način su smanjivane, gotovo redovno i prije prvobitno planiranog roka, a predviđene nove nisu stizale, ili je rok njihovog dolaska pomjeran za kasnije. To je naročito vrijedjelo za dijelove jedinica koji su trebalo da stignu radi formiranja 277. i 367. pješadijske divizije na području Hrvatske. Zbog neočekivanog prevremenog povlačenja 3. SS-oklopog korpusa, urgirao je von Weichs kod Štaba armijske grupe B i kod Vrhovne komande da se na vrijeme uputi u Jugoslaviju 71. pješadijska divizija i 901. oklopni grenadirski školski puk, moleći istovremeno da se hitno, po mogućnosti odmah, upute 3. bataljon 211. grenadirskog puka i 3. bataljon 71. pješadijskog puka, koji su bili predviđeni za ulazak u sastav 277. i 367. pješadijske divizije, koje je trebalo formirati.⁵²⁾

Na ponovne zahtjeve komandanta 2. oklopne armije generala Rendulića da se pojačaju trupe na teritoriji Hrvatske, von Weichs ga je obavijestio da je »na osnovu opće situacije bezizgledan zahtjev za dovođenje jedne oklopne ili oklopne grenadirske divizije«, da je »ponovno predložio da se za prostor Zagreba uputi nova korpusna komanda«, ali da »treba računati s odbijanjem prijedloga«.⁵³⁾

Zbog povlačenja Štaba 3. SS-oklopog korpusa sa prištapskim jedinicama i divizijom »Nordland« trebalo je prostor Bosanskog Novog, Kostajnice, Siska, Zaboka, Zagreba i Ogulina neodložno zaposjeti drugim snagama, »da bi se spriječile dalekosežne političke posljedice, do kojih bi došlo, ako bi partizani, koji su na to spremni, zaposjeli ova važna mjesta«.⁵⁴⁾ Prostor Zagreba, Karlovca i Ogulina obezbjeđivale su preostale jedinice 3. SS-oklopog korpusa, ali s obzirom na to da su one bile slabe i da su držale samo pojedina uporišta, a međuprostor je bio nedovoljno obezbijeđen i kontrolisan, to

⁴⁹⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F.) Ia Nr. 3619/43 geh. Kdos., v. 10. 11. 43.

⁵⁰⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3774/43 geh. vom 22. 11. 43.

Pz. AOK 2 Ia Nr. 1946/43 geh. vom 22. 11. 43.

⁵¹⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3780/43 geh. v. 22. 11. 43.

⁵²⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3562/43 gKdos. vom 8. 11. 43.

⁵³⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3572/43 g. Kdos. v. 9. 11. 1943.

⁵⁴⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 083/43 g. Kdos. Chefs. v. 9. 11. 43.

se njihovo pojačanje najozbiljnije postavljaljao.⁵⁵⁾ Štab 69. rezervnog korpusa molio je Štab 2. oklopne armije u vezi s tim da se u Zagreb što prije prebac i 1. bataljon 524. grenadirske puka 100. lovačke divizije iz rejona Raške.⁵⁶⁾ Međutim, uz najbolju volju Armije ovaj bataljon prije početka decembra nije mogao stići u Zagreb.⁵⁷⁾ Stoga je i bilo planirano da obezbjeđenje ovog prostora preuzme 71. pješadijska divizija, s čijim je dolaskom von Weichs računao već krajem novembra. Međutim, i njen dolazak je kasnije otpao, jer je situacija iziskivala da ona, u sastavu 2. SS-oklopog korpusa, ostane na sektoru Istre.⁵⁸⁾ Umjesto nje, određena je 371. pješadijska divizija,⁵⁹⁾ ali je zakasnilo njeno prebacivanje iz Italije, pošto je zakasnila i 3. SS-oklopna divizija, koja je trebalo da nju smijeni. Dolazak glavnine 367. pješadijske divizije u Jugoslaviju očekivan je tek početkom decembra.⁶⁰⁾ Von Weichs je stoga bio prisiljen da iz Slavonije prebac na prostor Kostajnice i Zagreba 1. kozačku konjičku diviziju, bez jedne brigade, kao i da povuče dijelove 524. grenadirske puke iz sjeverne Crne Gore, prije nego što je to namjeravao. I borbe na Pelješcu »već dosada iziskuju bitno više vremena i veće snage nego što je predviđeno« — konstatovao je Weichs u izvještaju od 9. novembra 1943. godine.⁶¹⁾ Stoga je odlučio da po čišćenju Pelješca, s jačim dijelovima SS-divizije »Prinz Eugen« i sa 118. lovačkom divizijom očisti ostrva Korčulu, Hvar, Brač i Vis, kao i obalsko područje Omiš—Slano, ali s obzirom na »odlučujući značaj ovog prostora za partizane, kao i za vlastito snabdijevanje«, on je odlučio da ga tako temeljito očisti, da bi ga po okončanju operacije mogao obezbjeđivati samo sa 181. i 264. pješadijskom dizicijom.⁶²⁾

U međuvremenu partizani su ovladali prostorom Tetovo, Debar, Struga i trebalo ih je odavde potisnuti, te zaposjeti i ovo područje. To je iziskivalo opet nepredviđeno angažovanje snaga, među kojima i 1. bataljona 524. puka, koji je već bio predviđen za upotrebu u rejonu Zagreba. S druge strane, »pojačana koncentracija partizanskih snaga u istočnoj Bosni, živo izviđanje u prostoru južno i jugoistočno od Užica, te obavještenja iz 'sigurnih izvora', koja su potvrđivala namjeru komunista da izvrše odlučan prodor u pravcu južne Srbije« — predstavljadi su naročito veliku opasnost za Nijemce, pošto nisu raspolagali potrebnim snagama da joj se suprotstave. U prvoj dekadi novembra 1943. godine Weichs je raspolagao samo sa »92. motorizovanim grenadirskim pukom, dijelovima bugarskog okupacionog korpusa i borbenom grupom 369. legionarske divizije. S dijelovima 118. lovačke divizije mogao je računati tek oko 20. novembra, a ostatkom ove divizije i glavninom 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Prinz Eugen« tek desetak dana po okončanju operacija na obali, a s 901. oklopnim grenadirskim školskim pukom i 2. pukom Brandenburg (bez jednog bataljona) krajem novembra. Trebalo je, dakle, bar par nedelja da bi se mogla preduzeti odlučna operacija. A time Tito dobija dovoljno vremena da bi sam dejstvovao« — zaključio je von

⁵⁵⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3308/43 gKdos. vom 26. 10. 43.
Pz. AOK 2, Ia Nr. 428/43 geh. Kdos. vom 27. 10. 43.

⁵⁶⁾ Gen. Kdo. LXIX. Res. Korps Ia Nr. 3042/4060/43 geh. v. 22. 11. 43.

⁵⁷⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 1971/43 geh. vom 23. 11. 1943.

⁵⁸⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 710/43 geh. Kdos. vom 27. 11. 43, Kräfte H. Gr. Bauf Inseln vor norddalmatinischer Küste.

⁵⁹⁾ OB Südost (Okdo. H. Gr. F) Ia Nr. 3662/43 geh. Kdos. v. 19. 11. 43.

⁶⁰⁾ Vidi pribilješku 54.

⁶¹⁾ Vidi pribilješku 54.

⁶²⁾ Vidi pribilješku 54.

Weichs. »Čišćenje istočne Bosne je načelno najvažnija borbena radnja nastupajuće zime, od odlučujućeg značaja u slučaju uspjeha, ali isto tako od nepredvidivih posljedica za vojni i politički razvoj na Jugoistoku, ako pretrpi neuspjeh. Zaposjedne li Tito dalja područja Crne Gore i Srbije, moraćemo kasnije sprovesti operaciju sličnu operaciji 'Schwarz' (Četvrta neprijateljska ofanziva — napomena O. S.)... koja će tada iziskivati daleko veće snage nego što su sada predviđene.« Da bi »brzo iskoristio povoljnu situaciju« von Weichs je tražio saglasnost Vrhovne komande da za operaciju »Kugelblitz« angažuje s južnog pravca 1. brdsku diviziju, uz obrazloženje da »vjeruje da može preuzeti odgovornost za privremeno razgoličenje prostora Janjine i Tetova, pošto nema znakova za neprijateljske desantne namjere na zapadnoj obali Grčke ili u Albaniji, a prve bataljone koji stignu sa Istoka, dodijeliće Armijskoj grupi E.«⁶³⁾

U Štabu njemačkog komandanta oružane sile na Jugoistoku održano je 19. novembra 1943. godine komandantsko savjetovanje pod rukovodstvom von Weicha, na kojem je razmatrana situacija u sredozemnom bazenu i posebno u Jugoslaviji. Tada je zaključeno, na osnovu raspoloživih podataka, da će Vrhovni štab NOVJ vjerovatno ubrzano usmjeriti jače snage prema Srbiji, u prostor Ivanjica, Čačak, Užice, s namjerom da tu razbije snage Draže Mihailovića i stvari operacijsku osnovu radi ukazivanja pomoći partizanima u Srbiji, radi intenziviranja i proširenja ustanka. Zbog toga je na savjetovanju utaćen plan operacije »Kugelblitz«, koji je predviđao da se brzom koncentracijom jakih snaga opkole jedinice NOVJ u istočnoj Bosni i Sandžaku i unište. Za operaciju su bile predviđene: 1. brdska divizija, 2. puk »Brandenburg«, 2. i 3. bataljon 524. puka 297. pješadijske divizije, jedna motorizovana teška baterija 2. oklopne armije, jedan vod oklopnih vozila 12. tenkovske čete za specijalnu upotrebu Vojno-upravnog komandanta Jugoistoka, legija Krämler u prostoru Sjenice, borbena grupa 187. rezervne divizije (štab puka sa tri bataljona), 901. motorizovani grenadirski školski puk, ojačana 24. bugarska divizija 1. bugarskog okupacionog korpusa, kao i druge snage Vojno-upravnog komandanta Jugoistoka za obezbjeđenje granice prema Bosni,⁶⁴⁾ zatim 7. SS-divizija »Prinz Eugen«, borbena grupa 369. legionarske divizije, 92. motorizovani grenadirski puk, 1. rezervni lovački puk i neke NDH jedinice. Orientacioni datum za početak operacije fiksiran je za 27. novembar i odmah se pristupilo pripremama. Međutim, operacija je počela 3. decembra 1943. godine.⁶⁵⁾

Po odlasku 3. SS-oklopog korpusa⁶⁶⁾ trebalo je da se Štab 367. pješadijske divizije prebaci sa jedinicama za vezu, jednim pješadijskim bataljonom i trupama za snabdijevanje u Zagreb i okolicu, na dotadašnji smještajni prostor 3. SS-oklopog korpusa i da preuzme zadatke obezbjeđenja Zagreba

⁶³⁾ Vidi pribilješku 54.

⁶⁴⁾ Pod komandom Vojno-upravnog komandanta Jugoistoka, pored navedenih jedinica, nalazili su se još i: 1. i 2. SS-oklopni policijski puk, dva policijska dobrovoljačka puka, 5. njemački policijski puk za osiguranje komunikacija, 696. bataljon motorizovane poljske žandarmerije, šest landesšicenbataljona, Ruski zaštitni korpus, Srpski dobrovoljački korpus, Srpska državna straža, Srpska granična straža itd.

⁶⁵⁾ Protokoll über die Besprechung für das Unternehmen »Kugelblitz« am 19. 11. 1943. vom 10,30 bis 12,40 Uhr.

⁶⁶⁾ Štab 3. SS-oklopog korpusa povučen je sa komandnog područja 2. oklopne armije 26. novembra 1943. godine.

Pz. AOK 2, KTB Nr. 4.

i okolice.⁶⁷⁾ Prva kozačka konjička divizija je 16. novembra 1943. godine uputila 2. brigadu na obezbjeđenje željezničke pruge Brod—Derventa—Doboj,⁶⁸⁾ a s ostalim snagama trebalo je da preuzme položaje divizije »Nordland«⁶⁹⁾ i zbog toga je 10. novembra uputila u Sisak, gdje se nalazio Štab divizije »Nordland«, prethodnicu, koja je stigla 13. novembra i odmah preduzela mjere da se smjena izvrši tako da ovo područje nijednog trenutka ne ostane bez njemačkih trupa i jačeg obezbjeđenja. Ali, Štab 15. brdskog armijskog korpusa i Štab 1. kozačke konjičke divizije smatrali su da 1. kozačka konjička divizija ne može preuzeti od divizije »Nordland« obezbjeđenje čitavog sektora — i prostor Jasenovca i Dubice, ukoliko joj se ne vратi njena 2. brigada. Štab armije nije raspolagao snagama koje bi zamijenile 2. brigadu na prostoru Brod, Doboj i nije usvojio mišljenje Štaba 1. kozačke konjičke divizije da bez 2. brigade ne može preuzeti postavljene joj zadatke i zato je štab armije naredio preko Štaba 15. brdskog korpusa da 1. kozačka konjička divizija mora preuzeti »sva veća mesta koja drži divizija 'Nordland', s tim da joj je glavni zadatak obezbjeđenje željezničke pruge«⁷⁰⁾ Zagreb—Sunja—Kostajnica.

Preostali dijelovi 3. SS-oklopog korpusa, od kojih je trebalo da se formira SS-oklopna divizija »Wiking», zadržali su se i dalje na prostoru Krapinskih Toplica i duž komunikacije Zagreb—Karlovac.⁷¹⁾

Prva kozačka konjička divizija (bez 2. brigade) krenula je 21. novembra 1943. godine sa područja Slavonskog Broda, Đakova i Osijeka i do 29. novembra prebacila se na prostor Gline, Petrinje, Siska, Sunje, Kostajnice i Dobrljinu.⁷²⁾ Po odlasku 3. SS-oklopog korpusa i njegovih dijelova, Štabu 15. brdskog korpusa podređena je 1. kozačka konjička divizija (bez 2. brigade) sa sjedištem u Sisku i 371. pješadijsku diviziju, koja je uskoro trebalo da stigne iz Italije na komunikaciju Zagreb (isključivo) — Karlovac i da se sa štabom smjesti u Karlovcu. Štabu 69. rezervnog korpusa, koji je bio u Vukovaru, pored 2. brigade 1. kozačke konjičke divizije, bila je podređena i 367. pješadijska divizija (Zagreb), te preostali dijelovi 3. SS-oklopog korpusa: SS-grupa Wagner (SS-brigada »Nederland« bez artiljerijskog puka, 2. bataljon 5. SS-oklopog puka, 11. SS-oklopni bataljon i 3. bataljon SS-puka »Germany«) sa sjedištem u Krapinskim Toplicama, s tim da su dijelovi SS-grupe Wagner u području Zagreb (isključivo) — Karlovac (5. SS-oklopni puk i 11. SS-oklopni bataljon)⁷³⁾ trebalo da budu taktički podređeni 371. pješadijskoj diviziji, kada se ova prebaci iz Italije u Hrvatsku. Granica između 69. rezerv-

⁶⁷⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 586/43 geh. Kdos. vom 14. 11. 1943.

⁶⁸⁾ 1. Kosaken-Division Ia Br. B. Nr. 1811/43 geh. an II. Kosaken-Reiter Brigade, Div. gef Std., den 16. 11. 1943.

⁶⁹⁾ XV. Geb. AK Ia Nr. 912/43 geh. Kdos. vom 15. 11. 1943. Vidi i pribilješku 67.

⁷⁰⁾ 1. Kosaken-Division Ia Br. B. Nr. 222/43. geh. Kdos. v. 10. 11. 43.

1. Kos.-Division, Vorkommando, FS an 1. Kos. Div. vom 13. 10. 43.

1. Kos. Div. Ia Br. B. Nr. 1741/43. geh. FS an LXIX. Res. Korps, 13. 10. 43.

Pz. AOK 2 Ia Nr. 530/43. g. Kdos. v. 9. 11. 43.

Gen. Kdo. XV. Geb. AK Ia Nr. 922/43. g. Kdos. v. 18. 11. 43.

1. Kos. Div. Ia Nr. 255/43. geh. Kdos. v. 18. 11. 43.

Pz. AOK 2 Ia Nr. 632/43. geh. Kdos. vom 20. 11. 1943.

⁷¹⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 655/43. geh. Kdos. vom 22. 11. 1943. Vidi i pribilješku 67.

⁷²⁾ 1. Kos. Div. Ia Br. B. Nr. 1848/43. geh. vom 19. 11. 1943.

1. Kos. Div. Ia Br. B. Nr. 1843/43. geh. vom 18. 11. 1943.

⁷³⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 832/43 geh. Kdos. vom 9. 12. 1943.

nog i 15. brdskog korpusa išla je od Jasenovca rijekom Savom do tadašnje njemačko-hrvatske granice.⁷⁴⁾

Poslije preuzimanja novih područja, Štab 15. brdskog armijskog korpusa predložio je Štabu 2. oklopne armije da svoje komandno mjesto prebaci iz Banjaluke u Kostajnicu.⁷⁵⁾ Komandant 2. oklopne armije general Rendulić složio se s prijedlogom, ali s tim da se »i nakon odlaska štaba korpusa mora obezbijediti sigurno držanje Banjaluke« i pozivajući se na razgovor sa Hitlerom, Rendulić je naredio da se »jedan veći broj lica (1.000), koja su sumnjiva kao partizanski simpatizeri, odmah strijelja, a daljih hiljadu da se uhapse kao taoci.«⁷⁶⁾

Još dok su bile u toku pripreme za operaciju »Kugelblitz« Štab 2. oklopne armije naredio je Štabu 15. brdskog korpusa da pripremi i što prije izvede operaciju »Adler«. U okviru ove operacije 114. lovačka divizija je trebalo da pređe u nastupanje iz rejona Gospića prema obali, a 371. pješadijska divizija iz rejona Ogulina prema obali.⁷⁷⁾ Međutim, 114. lovačka divizija trebalo je da prije ove operacije očisti otoke ispred Zadra, i to sa 721. pukom Pašman, Šestrunc i IŽ, a sa 741. pukom, polazeći od Murtera, otoke Kornat, Žut, Dugi Otok i Molat (operacija »Delphin«). Po okončanju ove operacije trebalo je da obezbjedi dijel sjeveroistočne obale, od Ugljana i Pašmana, preuzmu dijelovi 264. pješadijske divizije, a Dugi Otok i Kornat ustaške jedinice i oslobođe 114. lovačku diviziju za operaciju »Adler«.⁷⁸⁾

S obzirom na situaciju duž komunikacije Zagreb—Bihać—Knin, a naročito na njenoj relaciji Bihać—Knin, koja je bila od vanrednog značaja za snabdijevanje divizija u obalskom području, Štab 15. korpusa je predložio 16. novembra 1943. godine Štabu 2. oklopne armije da se operacija »Adler« odloži do 10. decembra, a da se glavnina 114. lovačke divizije (bez jednog ojačanog puka), po okončanju operacije »Delphin«, angažuje zajedno sa dva bataljona 373. pješadijske divizije i jednim ustaškim bataljonom, protiv snaga NOVJ u rejonu Krbavskog Polja (operacija »Merkur«).⁷⁹⁾ Dok bi ove snage prešle u nastupanje iz Gračaca, Gospića, Ličkog Petrova Sela i Lapca, snage 373. pješadijske divizije, koje su držale uporišta duž komunikacije Bihać—Lapac, obrazovale bi zaprečnu liniju duž ove komunikacije. Kako se, međutim, tok operacije »Delphin«, zbog nedostatka potrebnih brodova i zbog postojanja izvjesnog broja plovnih objekata, odvijao sporije nego što je bilo predviđeno, to ni početak operacije protiv snaga NOV na prostoru Krbavskog Polja (»Merkur«) nije dolazio u obzir prije 4. decembra. Po okončanju ove operacije, koja je prema planu trebalo da traje šest dana, Štab 15. brdskog korpusa je smatrao da bi se glavnina 114. lovačke divizije mogla prikupiti

⁷⁴⁾ Vidi pribilješku 71.

⁷⁵⁾ Gen. Kdo. XV. Geb. A. K. Ia Nr. 918/43 geh. Kdos. vom 17. 11. 1943.

⁷⁶⁾ Besprechungspunkte, Oberbefehlshaber der 2. Pz. Armee-Kdr. General, 5. 11. 1943, Anlage zu KTB Nr. K 3, Seite 2, Absatz 6.) — Banjaluka.

Prilikom povlačenja sa Istočnoga fronta radi odlaska na Balkan za komandanta 2. tenkovske armije, koju je trebalo formirati krajem avgusta od divizija koje su se u to vrijeme već nalazile na Balkanu, Rendulić se navratio u Glavni stan, gdje mu je Hitler izložio situaciju i upoznao ga s njegovim zadacima. Ovdje se misli na taj razgovor.

⁷⁷⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 551/43, geh. Kdos. vom 11. 11. 1943.

⁷⁸⁾ XV. Geb. AK Ia Nr. 943/43 geh. Kdos. vom 24. 11. 1943.

⁷⁹⁾ Gen. Kdo. XV. Geb. AK Ia KTB.

za tri dana u prostoru Gospića, odakle bi, u okviru operacije »Adler«, prešla u nastupanje prema obalskom području.⁸⁰⁾

Štab 2. oklopne armije se u načelu složio s predlogom za izvođenje operacije »Merkur«, naredivši Štabu 15. brdskog korpusa 27. novembra da se u tom cilju 114. lovačka divizija, odmah po okončanju operacije »Delphin« i »Haifisch 2« (Morski pas 2) — operacija čišćenja otoka Šolte — prikupi u okolini Knina. Ovo zato što Štab 2. oklopne armije u to vrijeme nije bio načito sa ciljem koncentracije snaga NOVJ na širem području Sarajeva. Desifrujući radiodepeše Vrhovnoga štaba štabovima 2. i 3. korpusa NOVJ i ovih Vrhovnom štabu, Štab 2. oklopne armije saznao je za namjere Vrhovnoga štaba da s jačim snagama napadne Sarajevo. Mada raspored ovih snaga još uvijek nije bio takav da bi se na osnovu toga mogao izvesti zaključak da ova partizanska operacija neposredno predstoji, Štab 2. oklopne armije pojačao je sarajevski garnizon. U vezi s pripremama operacije »Kugelblitz« protiv 2. i 3. korpusa NOVJ, te privlačenja 1. brdske divizije s juga, iz Albanije, ka pravcu Sjenica—Prijepolje—Pljevlja, Štab 2. oklopne armije računao je s mogućnošću da se 1. šumadijska brigada i druge partizanske snage u rejonu Prijepolja, povuku ispred ove divizije s teritorije Srbije na hercegovačko-crnogorsku granicu.⁸¹⁾ Imajući sve ove činjenice u vidu, a i zbog neizvjesnosti kakav sve obrt može da poprini tok događaja, Štab 2. oklopne armije usvojio je predlog Štaba 15. brdskog korpusa za operaciju »Merkur«, jer mu je u ovoj situaciji odgovarala koncentracija 114. lovačke divizije u Kninu. Odavde su, naime, ove snage mogle preći u nastupanje ili u okviru operacije »Merkur«, ili, ako bi to situacija i razvoj događaja iziskivali, i u operaciji »Kugelblitz«, prebacujući se u tom slučaju od Knina preko Sinja, Livna i Bugojna u pravcu Travnika i dalje radi učešća u operaciji »Kugelblitz«.⁸²⁾

Prije nego što je počelo prebacivanje 1. kozačke konjičke divizije i smjenjivanje SS-divizije »Nordland«, Štab 2. oklopne armije dobio je 19. novembra podatke o prebacivanju 28. divizije NOVJ preko Save u prostor južno i jugoistočno od Zagreba, ocijenivši da su ti pokreti u vezi s namjerom Štaba 4. korpusa NOVJ da napadne Glinu i Petrinju.⁸³⁾ Informacije o pripremama napada na Glinu ponovile su se i 23. novembra,⁸⁴⁾ kada je i došlo do napada snaga 4. korpusa NOVJ na ovo neprijateljsko uporište.⁸⁵⁾ Mada jedinice 4. korpusa nisu uspjеле da oslobole Glinu, prisustvo ovako jakih snaga NOV južno od Zagreba, uz nove informacije koje su pristizale Štabu 2. oklopne armije o partizanskim pokretima prema tome području, ukazivalo je na vanrednu ozbiljnost situacije na ovom prostoru.

Glavni štab Hrvatske namjeravao je prebaciti na prostor južno od Zagreba, u Turopolje i Pokuplje, 28. udarnu diviziju iz Slavonije i 8. diviziju sa Kordunom, i formirati od njih jaču operativnu grupu i operativnu rezervu, s kojom bi mogao izvoditi operacije većih razmjera. O svojoj namjeri Glavni štab Hrvatske obavijestio je 25. novembra depešom Vrhovni štab. Povlačenjem 28. divizije iz Slavonije, na prostoru sjeverno od Save, u Slavoniji, još

⁸⁰⁾ XV. Geb. A. K. Ia 956/43. geh Kdos. vom 27. 11. 1943.

⁸¹⁾ Pz. AOK 2 Ic/A. O., A. H. Qu., den 27. 11. 43, Ic-Tagesmeldung.

⁸²⁾ Pz. AOK 2 Ia Nr. 715/43, geh. Kdos. vom 27. 11. 1943.

⁸³⁾ Pz. AOK 2, Ic/AO? Ic-Tagesmeldung vom 19. 11. 1943.

⁸⁴⁾ Pz. AOK 2, Ic/AO, A. H. Qu., Ic-TM vom 23. 11. 1943.

⁸⁵⁾ Pz. AOK 2, Ic/AO, A. H. Qu., Ic-TM vom 24. 11. 1943.

uvijek bi ostalo pet brigada i jedanaest partizanskih odreda. Koncentracija dviju divizija NOVJ u rejonu Pokuplja i Turopolja, uz jedinice Žumberačko-posavskog sektora, pod čijim su štabom bili Omladinska brigada »Jože Vlahović«, Žumberačko-pokupske i Turopoljsko-posavski narodnooslobodilački partizanski odredi, stvarala je još veću opasnost za pozadnje veze i snabdijevanje jedinica 2. oklopne armije, posebno trupa 15. brdskog armijskog korpusa, te izlagala eventualnom uništenju trupe na obezbjeđenju komunikacija i ugrožavala veće garnizone (Sisak, Sunja, Petrinja, Glina), prenoseći borbe ka prilazima Zagrebu. Pošto je Štab 2. oklopne armije dešifriranjem depše Glavnog štaba Hrvatske upućene Vrhovnom štabu⁸⁶⁾ doznao za namjeru Glavnog štaba Hrvatske, odložio je operaciju »Adler« i u sklopu zadatka obezbjeđenja ugroženih komunikacija u dolini rijeke Save i Une, kao i onih koje iz doline Save preko Banije i Korduna vode prema Jadranskoj obali, odlučio da operacijom pod šifrom »Wolf« (Vuk) razbije i uništi jedinice 4. korpusa NOVJ i Žumberačko-posavskog sektora, ovlađa slobodnom teritorijom Korduna, Banije, Pokuplja i Turopolja i uništi ekonomski izvore i ljudski potencijal, koji bi mogli poslužiti za ponovno oživljavanje partizanske aktivnosti na ovom terenu. U tom cilju je Štab 2. oklopne armije, istog dana kada je saznao za namjeru Glavnog štaba Hrvatske, naredio Štabu 15. brdskog armijskog korpusa⁸⁷⁾ da pripremi i odmah po dolasku 371. pješadijske divizije iz Italije sproveđe operaciju.⁸⁸⁾ Po okončanju operacije »Wolf« Štab 2. oklopne armije predviđao je, odmah u produžetku, nastupanje 371. pješadijske divizije, u okviru već planirane operacije »Adler«.⁸⁹⁾ Dva dana kasnije, 29. novembra 1943. godine, istoga dana kada je u Jajcu počelo Drugo zasjedanje AVNOJ-a, Štab 2. oklopne armije odustao je i od operacije »Merkur«, a i prvobitno zamišljenu jedinstvenu operaciju »Wolf« podijelio je u etape, reduciravši je u ovoj fazi samo na njen prvi dio, na operaciju »Panther«⁹⁰⁾ na području Korduna i Banje.

Kako vidimo iz svega izloženoga, komanda njemačkih oružanih snaga krajem 1943. godine bila je prisiljena da često mijenja svoje operativne planove, da od jednih odustaje i druge donosi, da bi već nakon nekoliko dana i ove morala mijenjati. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije predstavljala je u to doba snagu kojoj Nijemci nisu bili u stanju da zadaju odlučujući strategijski udarac. Oni su stoga i pribjegli taktici da vlastite snage, čiji je nedostatak na jugoslavenskom ratištu od druge polovice 1943. godine, pa do kraja rata postao konstantna pojava, koncentrišu na manjim područjima i pokušaju da NOVJ tuku po dijelovima, ili da ga bar na kraće vrijeme neutrališu, ne bi li na taj način bar na područjima, koja su za njih bila od vitalnog interesa, stvorili koliko-toliko snošljivo operativno stanje.

Da ni u tome nisu uspjeli, potvrđili su događaji posljednjih mjeseci 1943. godine, kao i slijedeća 1944. ratna godina.

Summary

In the first part of the paper the author deals with the major changes within the ranks of the invaders and the quislings after great allied and partisan victo-

⁸⁶⁾ Pz. AOK 2, Ic/AO, A. H. Qu., den 27. 11. 1943, Anlage zu Ic-TM vom 27. 11. 1943.

⁸⁷⁾ Naredba je izdana 27. 11. 1943. u 17,35 sati.

⁸⁸⁾ Vidi pribilješku 82.

⁸⁹⁾ Vidi pribilješku 82.

⁹⁰⁾ Vidi pribilješku 79.

ries, and especially after the capitulation of Italy. Germany begins to recognize both her and her allies defeats. Ustasha NDH and the chetnik movement enter a period of deep crisis. On the other hand NOP experiences a rapid expansion; the Supreme Headquarters plans spreading of operations to the territory of Serbia.

This paper also deals with the endeavours of Draža Mihailović to maintain his positions before the danger of frontal attack of NOV, he sends his deputies to talk with the German officials in Belgrade.

The author pays special attention to the wider plans of German invaders who aim at regaining and stabilization of their position in the Balkans. The Germans fear possible coordinated operations of Albanian and Greek partisans with the Yugoslav partisans and take measures for fortification of a defence strip along the Adriatic coast. The chief task is clarification of the inner situation and eradication of the »bolshevik battlefield in the whole South-East, at the threshold of the Reich«.

The German invader notices the weak points of NDH and demands the opinion of his high commissioners whether it is necessary to introduce a state of emergency in NDH or to take steps to strengthen Pavelić's armed forces. Commissioner Horstennau is for formal keeping of Croatia and Bosnia and Herzegovina within the NDH under the German patronage. But Germany is no longer able to bring more forces, due to her exceeding engagement on the Russian front.

The second part of this paper deals with the German plans concerning the operations against NDH, starting with Hitler's Order of October 29, 1943 on the »Unified warfare against communism in the South-East«. The aim of the Order is to create a wider anticommunist movement. Hitler's representative in the south-East, Neubacher, endeavouring to strengthen the position of Nedić's government, undertakes measures to form a federation including Serbia with Montenegro and Sandžak. He makes links with the chetnik movement in Herzegovina. But all these plans have to be abandoned.

The paper finally deals in detail with the various German operation plans from 1943, aiming at the destruction of NOP, but they cannot be carried out due to shortage of man power. That is the reason why they now concentrate the available units to smaller areas so as to beat NOP piecemeal. But notwithstanding the continual change of operation plans and constant engagement, all their endeavours eventually fail.